

Livsverden og politisk kultur

Torben K. Jensen

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/po/po_0026-PDF/po_0026_93869.pdf

pdf genereret den : 24-1-2006

Torben K. Jensen

Livsverden og politisk kultur

Civic Culture traditionens studier af politisk kultur eliminerer på grund af sit behavioralistiske udgangspunkt en afgørende dimension i samfundserfaringen, nemlig den fælles betydning. Et adekvat begreb om politisk kultur må kunne rumme "betydning" og "mening". Den fænomenologiske opfattelse af, at den sociale verden er en meningsstruktur, og at vi som mennesker strukturerer vores erfaringer i typer af personer, handlinger, situationer og institutioner er et bedre udgangspunkt for kulturstudier.

"Emnet for denne bog er mening. Vi er interesserede i, hvordan individer tilskriver mening til situationer, begivenheder, genstande, relationer, - kort sagt deres liv. Hvordan kan det være, at folk får forskellige opfattelser af den fysiske naturs beskaffenhed? Hvordan kan det være, at forskellige opfattelser af den menneskelige natur forekommer troværdig for forskellige mennesker? Hvorfor er nogle mennesker bange for atomkraft, medens den ikke bekymrer andre? Hvorfor gør ødelæggelsen af tropisk regnskov i Sydamerika visse mennesker desperate, medens andre er fuldstændig uberørte? Denne bog udforsker forskellige erkendelsesfiltre gennem hvilke mennesker fortolker og giver mening til deres verden og deres sociale relationer, og som får bestemte opfattelser af virkeligheden til at synes mere eller mindre plausible." (Wildavsky, m.fl., 1990: xiii)

I første sætning af deres bog *Cultural Theory* fastslår Wildavsky m.fl., at kulturteori handler om *mening og betydning*. De har ret. Men citatet og synspunktet rejser en række spørgsmål: Er "mening" og "betydning" det, der faktisk er blevet studeret under overskriften politisk kultur i statskundskaben? Hvad er "mening" og "betydning" for noget? Hvilket "stof" er det gjort af? Hvis mening og betydning er vigtige fænomener, hvilken opfattelse af den sociale virkelighed ligger så bag? Hvilket "stof" er den sociale virkelighed gjort af? Hvorfor er det vigtigt at studere (politisk) kultur - altså mening og betydning? Hvordan kan man studere det? Rejser det særlige metodekrav? Hvilke teorier tager sit udgangspunkt i - og opdeler folk efter - betydningsverdener? Hvad "ser" man ved hjælp af sådanne teorier? Hvad er deres styrke? Og hvilke teoretiske vanskeligheder skaffer man sig så på halsen, når man arbejder med sådanne teorier?

De første spørgsmål vil jeg skitsere nogle svar på i denne artikel. De sidste to spørgsmål bliver besvaret i de tre følgende artikler, hvor Svein Østerud diskuterer grundlaget for Bourdieus *habitus-teori*; Per Selle og Gunnar Grendstad fremlægger deres erfaringer med og kritik af Wildavskys *Cultural Theory*; og Anne B. Sørensen gør det samme med Thomas Højrup's *strukturelle livsformteori*.

Politisk kulturteori: To hovedtraditioner

Fra begyndelsen af 1960'erne har politisk kultur-approachen været en del af statskundskaben og afsæt for teorier om og forklaringer af politisk adfærd (Almond og Verba, 1963). Politisk kultur-begrebet har siden sin introduktion været omstridt og har affødt en omfattende debat om begrebets definition, indhold, måling og forklaringskraft (Jensen, 1989).

Torben K. Jensen

Livsverden og politisk kultur

Civic Culture traditionens studier af politisk kultur eliminerer på grund af sit behavioralistiske udgangspunkt en afgørende dimension i samfundserfaringen, nemlig den fælles betydning. Et adekvat begreb om politisk kultur må kunne rumme "betydning" og "mening". Den fænomenologiske opfattelse af, at den sociale verden er en meningsstruktur, og at vi som mennesker strukturerer vores erfaringer i typer af personer, handlinger, situationer og institutioner er et bedre udgangspunkt for kulturstudier.

"Emnet for denne bog er mening. Vi er interesserede i, hvordan individer tilskriver mening til situationer, begivenheder, genstande, relationer, - kort sagt deres liv. Hvordan kan det være, at folk får forskellige opfattelser af den fysiske naturs beskaffenhed? Hvordan kan det være, at forskellige opfattelser af den menneskelige natur forekommer troværdig for forskellige mennesker? Hvorfor er nogle mennesker bange for atomkraft, medens den ikke bekymrer andre? Hvorfor gør ødelæggelsen af tropisk regnskov i Sydamerika visse mennesker desperate, medens andre er fuldstændig uberørte? Denne bog udforsker forskellige erkendelsesfiltre gennem hvilke mennesker fortolker og giver mening til deres verden og deres sociale relationer, og som får bestemte opfattelser af virkeligheden til at synes mere eller mindre plausible." (Wildavsky, m.fl., 1990: xiii)

I første sætning af deres bog *Cultural Theory* fastslår Wildavsky m.fl., at kulturteori handler om *mening og betydning*. De har ret. Men citatet og synspunktet rejser en række spørgsmål: Er "mening" og "betydning" det, der faktisk er blevet studeret under overskriften politisk kultur i statskundskaben? Hvad er "mening" og "betydning" for noget? Hvilket "stof" er det gjort af? Hvis mening og betydning er vigtige fænomener, hvilken opfattelse af den sociale virkelighed ligger så bag? Hvilket "stof" er den sociale virkelighed gjort af? Hvorfor er det vigtigt at studere (politisk) kultur - altså mening og betydning? Hvordan kan man studere det? Rejser det særlige metodekrav? Hvilke teorier tager sit udgangspunkt i - og opdeler folk efter - betydningsverdener? Hvad "ser" man ved hjælp af sådanne teorier? Hvad er deres styrke? Og hvilke teoretiske vanskeligheder skaffer man sig så på halsen, når man arbejder med sådanne teorier?

De første spørgsmål vil jeg skitsere nogle svar på i denne artikel. De sidste to spørgsmål bliver besvaret i de tre følgende artikler, hvor Svein Østerud diskuterer grundlaget for Bourdieus *habitus-teori*; Per Selle og Gunnar Grendstad fremlægger deres erfaringer med og kritik af Wildavskys *Cultural Theory*; og Anne B. Sørensen gør det samme med Thomas Højrup's *strukturelle livsformteori*.

Politisk kulturteori: To hovedtraditioner

Fra begyndelsen af 1960'erne har politisk kultur-approachen været en del af statskundskaben og afsæt for teorier om og forklaringer af politisk adfærd (Almond og Verba, 1963). Politisk kultur-begrebet har siden sin introduktion været omstridt og har affødt en omfattende debat om begrebets definition, indhold, måling og forklaringskraft (Jensen, 1989).

Grundantagelsen i kulturteori er et postulat om *orienteret handling*, altså at personer ikke reagerer direkte på (objektive) omstændigheder, men reagerer på dem gennem medierende (formidlende) orienteringer. Alle andre antagelser i kulturteori uddyber eller følger af denne antagelse (Eckstein, 1988: 790). Samme pointe formulerer henholdsvis Verba og Almond på følgende måder:

“ ... for skønt grupper og individers politiske adfærd selvfølgelig er påvirket af myndighedernes handlinger, krige, valgkampagner og lignende, så er de endnu mere påvirkede af den mening og betydning disse begivenheder tilskrives af folk. Dette er ikke at sige andet, end at folk reagerer i forhold til, hvad de opfatter ved politik og i forhold til, hvordan de fortolker det, de ser.” (Verba, 1965: 516)

“Det centrale tema i denne litteratur [om politisk kultur] er at værdier, følelser og meninger betyder noget i forklaringen af politisk adfærd. Politiske værdier, følelser og mening er hverken blotte reflekser af sociale og politiske strukturer eller reducerbare til individets rationelle beslutninger. Det politiske indhold i borgernes og eliternes hoveder er mere komplekse, sejlivede og selvstændige end marxisme [økonomisk-strukturel determinisme], liberalisme [oplysning/uddannelse] og rational choice-teorien tror.” (Almond, 1987: 28)

Disse “orienteringer” til handlinger er generelle dispositioner til at handle på bestemte måder under bestemte omstændigheder, så der nok er tale om mønstre for handlinger, men hvor mønstrene er produkter af både omstændigheder og den bearbejdning, som personen gør af omstændighederne i lyset af tidligere erfaringer. Disse orienteringer vedrører et bestemt “dybt” lag og er forskellige fra for eksempel holdninger. Holdninger og handlinger er specifikke, medens orienteringer er generelle (selv om mønstre af holdninger og handlinger godt kan bidrage til at afdække orienteringer). Næsten alle definitioner af politisk kultur søger at fokusere på dette dybe eller bagvedliggende lag.¹

Som bare det lille udvalg af definitioner af politisk kultur antyder i noten ovenfor, er politisk kultur blevet defineret på mangfoldige måder (Jensen, 1989). Midt i mangfoldigheden af traditioner kan man trække afgørende skillelinjer imellem (1) dem, der behandler politisk kultur som summen af det, alle har hver for sig, og som fortrinsvis har sit afsæt i behavioralismen og surveyanalyser og (2) dem, der behandler politisk kultur som det fælles, som alle (inden for kulturen) har del i, og som dermed har mening og betydning som centrale analysekategorier.

Kultur: summen af det alle har hver for sig

Hvor Almond i 1956-artiklen definerer politisk kultur som “mønster af orienteringer over for politisk handling”, ændres definitionen i Civic Culture-studiet i individualistisk retning til “en bestemt fordeling af orienteringsmønstre over for politiske fænomener.” En persons orientering over for politiske fænomener opdeles analytisk i tre dimensioner (opfattelser, følelser, vurderinger). Politiske fænomener opdeles ligeledes i dimensioner, nemlig: det politiske system generelt, inputaspektet ved det politiske system, outputaspektet samt personens opfattelse af sig selv som politisk aktør. Disse to sæt af dimensioner kombineres til en matrix, hvorefter et lands politiske kultur bliver et spørgsmål om frekvenser for fordeling af enheder/personer efter deres svar på interview-

spørgsmål, der ifølge forskerne indfanger de relevante dimensioner. Det er oplagt, at en sådan definition af politisk kultur er perfekt i forbindelse med brugen af surveyteknikker og statistiske metoder, og den behavioralistiske revolution var netop også én af hovedinspirationskilderne ved valget af teori og forskningsdesign for Civic Culture-studiet (Almond, 1980: 1-36). Samme studie har dannet skole og haft en kolossal indflydelse på en lang række forskningsprojekter siden da.

Eksaktheden har imidlertid en pris, som også viser sig som en række svagheder i Civic Culture. Kultur bliver med dette definatoriske og metodiske udgangspunkt summen af det, alle har hver for sig. Men i hvilken forstand kan folk have en kultur, hvis der ikke er noget, som de deler. Svaret i Civic Culture er tilsyneladende, at alle mennesker blot udviser fælles attituder. Men ifølge det argument kan en hvilken som helst tilfældig samling af mennesker udgøre en kultur. En sådan behavioralistisk opfattelse af politisk kultur opløser - og må for at følge sine egne metoderegler opløse - mennesket i data, faktorer, kendetegn, indikatorer, kategorier, funktioner, roller og adfærdsmønstre. Dermed eliminerer den behavioralistiske tradition en afgørende dimension i samfundserfaringen: den fælles betydning. Og det er fra den vinkel, at meget af kritikken af Civic Culture-traditionen og alternative tilgange har taget sit udgangspunkt.

Kultur: det fælles, som alle har del i

For en række approcher til studiet af politisk kultur er nøgleordet "mening" og "betydning". Det fælles, som alle (i en kultur) har del i, er den mening og betydning, som situationer, begivenheder, genstande og relationer tilskrives. Dette er baggrunden for Verbas og Pyes senere mere hermeneutiske tilgange til studiet af politisk kultur (Pye og Verba, 1965), Dittmers definition af politisk kultur som et semiologisk system, hvor symboler er en afgørende analyseenhed (Dittmer, 1977), og Wildavskys afsæt i livsformer i *Cultural Theory* (Wildavsky m.fl., 1990). Det er således først og fremmest løftet om, at politisk kultur - måske som det eneste i statskundskabens "værktøjskasse" med teoretiske grundbegreber - kan fastholde og tematisere mening og betydning, og på den baggrund bidrage til forståelsen og forklaringen af blandt andet individuel adfærd, karakteristika ved institutioner, den politiske proces, brede systemkarakteristika, grænsen for det politiske mv., der gør begrebet vigtigt at beskæftige sig med.

Livsverden og politisk kultur

Et af de steder, hvor mening og betydning tematiseres (foruden i antropologi og antropologisk inspireret politisk kulturteori), er i den filosofiske og sociologiske diskussion af livsverdenbegrebet. I det følgende vil jeg kort skitsere en livsverdenapproach, der kombinerer Schütz' fænomenologiske og Habermas' kommunikationsteoretiske livsverdensbegreber, som en bred ramme for studiet af politisk kultur og som en ramme, der kan fastholde betydning og mening (Jensen, 1989: 112-144).

Politisk kultur som et udsnit af livsverdenen

At opfatte politisk kultur som et udsnit af livsverdenen er at angive et perspektiv på eller en helhedsforståelse af fænomenet politisk kultur snarere end at give en egentlig definition. Opfattelsen er, at politisk kultur er gjort af samme stof som livsverdenen; bliver til samme sted og på samme måde; har samme struktur og formål; og er den politisk relevante del af denne livsverden. "Mening" og "betydning" er vi omgivet af overalt hele tiden. Alligevel - eller måske netop derfor - er det ikke til at få øje på. Jeg vil i det følgende forsøge at få (læseren til at få) øje på mening og betydning ved hjælp af fænomenologiens livsverdenbegreb samt tre fortællinger fra det virkelige liv.

Udgangspunktet for Schütz' bestræbelser på at lægge grunden for livsverdenanalyser i sociologien var, at han mente, at det at forstå andre mennesker forudsætter en beskrivelse af strukturerne i hverdaglivsverdenen. Livsverdenbegrebet er en uundværlig bestanddel af en handlingsteori, fordi vi handler med indsigt og bevidsthed og har motiver til det, vi gør. Handlinger og motiver udspringer af den virkelighedsopfattelse, som vores livsverden udstyrer os med. Det er på baggrund af vores virkelighedsopfattelse, at der bliver mening og sammenhæng i det, vi gør.

Livsverdenen er ifølge Schütz en common sense-verden - en verden, som tages for givet og opleves som (indtil videre) uproblematisk. Den er den uproblematiserede bund for alle selvfølgeligheder og er den uproblematiserede ramme for de problemer, som en person må håndtere. Livsverdenen er konstitueret af individers direkte og overleverede erfaringer. Livsverdenen er et reservoir af selvfølgeligheder og dermed reservoir af viden. Den er intuitivt nærværende og i den forstand fortrolig og gennemsigtig. Men samtidig er den umulig at få et overblik over. Man kan for det første aldrig komme ud af den og få et overblik over den. Og man ved for det andet ikke, hvilke selvfølgelige antagelser (fordomme) man besidder, før end en anledning eventuelt pløjer dem frem.

Livsverdenen er den ressource, man trækker på, når man skal forstå en sag, en situation eller andre menneskers handlinger og ytringer. Hvis to erfaringsverdener/livsverdener er tilstrækkelig overlappende, så volder forståelsen ingen problemer. Det er samtidig den ressource, der kan svigte, når man står overfor noget ukendt. En sådan problematisk og dermed fortolkningskrævende erfaring tilfører livsverdenens vidensforråd ny viden. Vores livsverden har en paradoksal karakter: Vi er altid i den; det meste af den er altid i baggrunden, og som sådan er den uproblematisk; og den er immun overfor en total revision. Men den kan samtidig godt bryde sammen, hvilket vil sige, at vores erfaringsverden ikke rækker til ved forståelsesforsøg; den kan forfalde, idet meningen med kulturelle og sproglige udtryk kan gå tabt; og selv om den altid er der, kan den svigte som forståelsesressource.

Den væsentlige indsigt fra livsverdenanalyserne er, at vi strukturerer og sorterer vores erfaringer. Det er det, der gør viden til erfaringer og ikke bare til data eller information. Struktureringen er udtryk for visse grundvilkår, vi lever under (tid, rum, sociale relationer) samt de konkrete behov, som vores delta-

gelse i og håndtering af bestemte situationer og praksiser afføder. Struktureringen har form af en klassificering og dermed fortolkning af begivenheder og situationer. Den sociale verden er således en meningsstruktur. Den sociale verden foreligger altid som typificerede - dvs. fortolkede, klassificerede, genkendte, anerkendte common sense-konstruktioner: som handlingstyper, personstyper, situationstyper og institutionstyper.

Erfaringer er klassificeret og sorteret viden. Betydning stammer fra denne klassificering. At forstå en persons handlinger og ytringer kræver, at man kender de typifikationer, som personen ser verden ved hjælp af. At kende en person er ikke at være vidende om alt, hvad den anden ved, men derimod at kende til, hvordan - dvs. hen over hvilke "figurer" - den anden sorterer.

Livsverdensviden tilvejebragt gennem situationer. Der er en dialektik knyttet til dette at gøre erfaringer. I ethvert øjeblik i vores bevidste liv befinder vi os i en situation afgrænset af den konkrete rumlige, tidslige og sociale placering, samt det aktuelle tema, mål og den aktuelle plan for vores handlinger. Situationens konkrete indhold er uendelig variabel. Situationen kan opfattes som et produkt af alle tidligere situationer og er på den måde afhængig af personens biografi. Men situationen er ikke et produkt af objektive omstændigheder i deterministisk forstand. For situationen skal udlægges, og situationen skal bestrides. Udlægningen og håndteringen afhænger af en række individuelle forhold. Jeg bestemmer min nuværende situation i lyset af indhold, betydning, intensitet, varighed og rækkefølge i tidligere erfaringer. For at kunne håndtere situationen må jeg bestemme/definere situationen. Situationen er relativt åben, idet den kan defineres meget forskelligt på baggrund af varierende erfaringer og vidensforråd og dermed håndteres forskelligt. Men selv om situationen er uendelig variabel, så er den samtidig også uafvendelig afgrænset, fordi vi som mennesker er bundet til tid, rum, social placering og tidligere erfaringer. Handlingsrepertoiret er sat af livsverdenen, men handlingsrækken eller -sekvensen er ikke. Mennesker-i-situationer er således mindste analyseenhed.

Situationer er konkrete i den forstand, at de er afgrænsede tidsligt, rumligt og socialt. Når man beretter om en situation, man har været i, så starter historien ofte med: "Nu skal du alligevel høre en historie om én, der blev vred (resume), i frokostpausen i dag (tid), i kantinen på min arbejdsplads (sted), hvor jeg sad sammen med x og y (social). Da skete der det og dernæst det, så resultatet blev ... (udredning af handling/plot). Så det kan nok være, at jeg blev lidt klogere på y's holdninger (resultat). Hvad synes du om sådan en reaktion? (afslutning/tilbagevenden)". Vil man vide noget om et menneske, må man vide noget om, hvilke situationer det har stået i. Man skal altså vide noget om, hvad vedkommende bruger sin tid på, hvor vedkommende udfolder sig, og hvem han/hun er sammen med. Det medium mennesker altid har brugt til at videregive erfaringer i er fortællingen. Det er ingen tilfældighed. En situation og en fortælling har - som det fremgår ovenfor - samme struktur. Fortællingen er velegnet til at videregive situationsbundet erfaring (kontekstuel viden). Vil man vide noget om et menneske, må man lytte til dets historier.

De teoretiske pointer hos Schütz kan illustreres ved hjælp af tre fortællinger.

Fortælling 1: "Idoler - jeg kan altså ikke med idoler"

For nogle år siden interviewede jeg en ca. 55 årig kvinde om hendes erfaringer med politik og politikere. Jeg opfordrede hende til at fortælle løs. Langt henne i samtalen siger hun pludselig og med en helt særlig intensitet: "Idoler, jeg kan altså ikke med idoler". Vi talte på dette tidspunkt om privathospitaler. Kunne hun acceptere dem? Nej. Nok kunne der være et behov for at skubbe til det offentlige hospitalssystem. Men den tanke, at nogle mennesker skulle være noget særligt, og alene i kraft af at de var velstående skulle kunne komme først i køen og få særbehandling var hende inderligt imod.

Senere i interviewet kom sætningen igen: "Idoler, jeg kan altså ikke med idoler". Med samme intensitet. Og nu talte vi om foreningsliv. Kvinden havde netop fortalt, at hun var med i "Visens venner". Her havde de en standende diskussion om, hvorvidt de personer, der om aftenen optrådte med sang også skulle hjælpe til med det praktiske. Selvfølgelig skulle de det. Bare fordi de tilfældigvis var gode til at synge, så var de da ikke noget særligt. Og så føjede kvinden til: "Det har nok noget med min barndom at gøre."

Tidligere i interviewet havde kvinden indgående fortalt om sin barndom. Faderen havde været kommunist og særdeles aktiv i den politiske kamp. Han havde blandt andet som ung siddet i fængsel som militærnægter. Hele familien var medlem af DKP. Børnene var med hos ungtkommunisterne. Faderen og sønnen (broderen til den interviewede) kunne ikke ret godt sammen, og konflikten kulminerede, da sønnen meldte sig som frivillig til hæren. Det kom der en familietragedie ud af. Da Stalin døde, var familien med til at arrangere sørgenhøjtidelighed. De senere afsløringer af koncentrationslejre og udryddelse kom helt bag på familien. Det trak tæppet væk under deres politiske engagement og orientering i verden. De trak sig ud af aktiv politik og gik senere med Axel Larsen over i SF.

Og nu begynder man at kunne forstå, hvor den i første omgang umotiverede intensitet i udsagnet "Idoler, jeg kan ikke med idoler" kommer fra. Udsagnet rummer for kvinden erfaringer fra mange planer: Erfaringer med en stærk og kompromisløs (måske næsten hensynsløs) fader, erfaringer med en totalitær ideologi, erfaringer med store statsmænd, erfaringer med foreningsliv og organisationsprincipper. Sætningen er den centrale figur, som kvinden sorterer sine erfaringer med mennesker, handlinger, situationer og institutioner hen over. Den rummer erfaringen bag to stærke holdninger: en konsekvent egalitær indstilling (ingen skal tro, at de er noget særlig) og liberalitet (ingen ved på andres vegne, hvad der er godt).

At kvinden har haft nogle af sine bedste oplevelser på ø-lejr, er engageret i beboerforeningsarbejde og ikke kan se, at vi danskere har en særlig ret til det danske territorium, bare fordi vi kom først, underbygger billedet.

Pointen er, at man kender kvinden, når man kender den kode, som hun bruger, når hun sorterer, klassificerer og fortolker sine omgivelser og indtryk. Den kode ved hjælp af hvilken hun kan danne kilometervis af holdninger på baggrund af kun få centimeter facts, som Wildavsky udtrykker det (Wildavsky, 1987).

Fortælling 2: "Der findes i virkeligheden to og kun to slags politikere"

Følgende citat stammer fra et interview med danske politikere om deres erfaringsverden. Sondringer, metaforer, eksempler, forbilleder overalt i interviewene vidner om, hvordan politikerne sorterer deres erfaringer med personer, situationer, handlinger og institutioner. Her et eksempel:

"Jeg mener, en hovedopgave jo er at løse konflikter. Der findes i virkeligheden to, og kun to slags politikere: Der er dem, der skaber problemer, og dem, der løser dem. Den første gruppe er den største. I den sidste gruppe er langt færre, men det er de klogeste. Du kan i øvrigt i forskellige sager have politikere placeret i forskellige grupper. Nogle gange er man på løsningsholdet, og andre gange er man med til at skabe problemerne: Markere sig, profilere sig osv. Men stort set er der den dér opdeling. Den er meget vigtigere end højre-venstre-opdelingen. Du har udmærkede problemløbere i alle partier også hos SF. Og du har også hos Fremskridtspartiet folk, der interesserer sig mere for at løse problemerne end for at skabe dem. Men du har altså en meget stor gruppe, der interesserer sig for at skabe problemer."

Interviewpersonen placerer overvejende sig selv i gruppen af problemløbere. At kende denne distinktion er vigtig for at forstå den pågældende politikers reaktionsmønstre, udtalelser, kontaktmønstre og succeskriterier.

Den teoretiske pointe er, at vi ser og analyserer ved hjælp af typer. Typifikationer er udtryk for politikernes forståelse af situationen, og deres egen selvforståelse, og de konstituerer praksis. Typifikationerne er vigtige distinktioner, som politikerne gør for at håndtere deres hverdag. Til tider er disse typifikationer slidt ned til rene klichéer, hvor den situationsbundne konkrete viden er gået tabt. Men oftest er de udtryk for netop en konkret viden om og fortolkning og vurdering af personer, handlinger, situationer og institutioner. Så politikerne har - mere eller mindre formuleret og reflekteret - en teori om hverdagen eller den praksis, de er en del af. Omvendt bliver disse sondringer og distinktioner, som en politiker gør, vigtige bestanddele af den virkelighed, som de andre politikere skal begå sig i.

Fortælling 3: "A ka" og "Ka du sir, a ku"

I en by i Jylland ligger et dagcenter for ældre, som netop ikke hedder sådan, men "Aktivcenteret". Det er i betydelig grad brugerstyret. Allerede arkitekturen er anderledes. Bygningen ligner ikke en institution, men snarere en moderne arkade: en hovedgade med butikker. Når man træder inden for døren leder man forgæves efter skiltet "Information". I stedet finder man "værtbordet" bemandet på skift af de ældre selv. Der hvor man ville forvente at finde fysioterapien står der "motionsrum" på døren. Undervisningslokale I og II leder man også forgæves efter. I stedet står der på den første dør "A ka" og på den næste "Ka du sir, a ku" (for ikke-jyder: "Jeg kan", og "Kan du se, at jeg kunne") osv. Alle spor af at være (passificerede) klienter og patienter hos det offentlig er væk.

Huset minder én om fænomenologiens pointe om, at en situation ikke er defineret ved omstændigheder alene, men i lige så høj grad ved måden, omstændighederne defineres på. Der er flere måder, hvorpå den situation at være ældre/gammel kan defineres. Og den symbolsk strukturerede virkelighed er også sproglig skabt.

Men tilbage til hovedsporet. Hvis man definerer politisk kultur som et udsnit af livsverdenen og overfører livsverdenens karakteristika, sådan som disse er beskrevet ovenfor, er politisk kultur at opfatte som udiskuterede selvfølgeligheder vedrørende politik. En latent størrelse baseret først og fremmest på egne erfaringer gjort i det daglige.

Differentiering af politisk kultur

Habermas' livsverdenbegreb

Men går man til Habermas og hans diskussion af livsverdenbegrebet, er livsverdenen karakteriseret anderledes. Habermas tager i første omgang sit udgangspunkt i Schütz' karakteristik af livsverdenen som et reservoir af common sense-viden. Men Habermas beskriver strukturerne i denne viden lidt anderledes og hævder dernæst, at denne viden er tilvejebragt gennem kommunikativ handlen, dvs. gennem forståelsesprocesser, der baserer sig på gode grunde.

På dette punkt må man passe på ikke at læse Habermas for rationalistisk. Habermas påstår ikke, at al vores viden kommer fra argumenter og diskurser, og at vi hele tiden begrundet vores handlinger udførligt. Habermas peger på en tendens til, at en større og større del af livsverdenens viden kan gøres til genstand for problematisering og rationel diskussion, og at gensidig forståelse søges (gen)etableret ved at give gode grunde. Men når Habermas foreslår, at man skal opfatte livsverdenen og kommunikativ handlen som komplementarbegreber, så peger han på en dialektik imellem de to: Konkrete projekter, som en person er involveret i, tematiserer visse dele af livsverdenens viden, medens resten af livsverdenen henligger i det dunkle. Den tematiserede del af livsverden er den ressource, ved hjælp af hvilken samtalen og kommunikationen finder sted, idet gode grunde hele tiden henviser til (viden om) både den ydre, indre og sociale verden. Kommunikation foregår således altid i en situation. Omvendt lægger den kommunikative handlen lag til livsverdenen. Når Habermas dels opfatter livsverdenen som en ressource i forståelsesprocessen og samtidig hævder, at livsverdenen tilvejebringes gennem kommunikativ handlen, beskriver Habermas både en latent og en manifest side ved livsverdenen. Og måske er Habermas vel optimistisk med hensyn til livsverdenens gennemsigthed og reflekterethed.

Da livsverdenen tilvejebringes gennem kommunikativ handlen, bliver livsverdenen for Habermas også den sfære, hvor vi møder hinanden på en bestemt måde, nemlig i relationer baseret på forståelse. Hvis man definerer politisk kultur som et udsnit af livsverdenen i Habermas' forstand og overfører karakteristikaene til politisk kultur, så bliver politisk kultur offentlig, refleksiv, bevidst, manifest og rationel, men samtidig i et dialektisk forhold til en (for tiden) ikke tematiseret latent politisk kultur.

Med Habermas' livsverdenbegreb introduceres også nogle normative aspekter, der vedrører fremmedgørelse, kulturel forarming og rationalitetsformer. Der bliver ikke tale om alene at beskrive en politisk kultur. Man må også spørge, om den er sund, hvilket vil sige, om den baserer sig på forståelse og gode

grunde og ikke på tvang og uigennemsigtige traditioner. Og relateret hertil: Deltager alle i processen? Som etiske mål introducerer Habermas diskursiv viljesdannelse og konsensusorienterede forhandlings- og beslutningsprocesser i forhold til en række demokratiske beslutningsforaer, den offentlige opinion og klientrelationer.

Med tesen om kolonialisering og kulturel forarmning af livsverdenen fokuserer Habermas på fremmedgørelse og legitimitet. Problemet om legitimitet er ikke bare et spørgsmål om, hvorvidt folk er enige eller uenige med for eksempel regeringen eller politikerne. Det berører det dybere spørgsmål, om folk synes, at politik er meningsfuld eller meningsløs? Produceres der tilstrækkelige fortolknings- og tydningsstilbud i samfundet? Deltager alle i processer, der bibringer dem en tilstrækkelig mængde etisk og kulturel know-how til, at de kan orientere sig i samfundet (og det politiske liv), blive indsocialiseret til dets (politiske) normer og skabe sig en identitet (som borger)? Hvilke (politiske) læreprocesser deltager folk faktisk i, og hvilke læreprocesser har folk mulighed for at deltage i?

Socialkultur og tolkningskultur

Den differentiering af livsverdenen, som man kan læse ud af en sammenligning af Schütz' og Habermas' livsverdenbegreber, kan bruges til at differentiere begrebet om politisk kultur og svarer til og uddyber Karl Rohes sondring mellem politisk socialkultur og politisk tolkningskultur (Rohe, 1987: 41ff).

Politisk socialkultur er defineret som en (for tiden) udiskuteret, uproblematisk, common sense og dermed latent del af politisk kultur. Politisk tolkningskultur består af den kulturelle diskussion og debat, hvor common sense-viden undersøges. Altså den manifesterede del af den politiske kultur.

Karl Rohes pointe er ligeledes, at de to niveauer af politisk kultur indgår i et samspil, hvor tolkningskulturen hele tiden tematiserer socialkulturen og stiller spørgsmål ved den og skifter imellem at begrunde, nybegrunde eller kritisere denne. Resultatet af denne politiske, kulturelle debat er nye selvfølgeligheder, som for en tid ikke bliver problematiseret. Det er i det mindste, hvad der forventes af denne debat; at den skaber konsensus. En vis konsensus er en nødvendighed for det politiske liv. Karl Rohe foretrækker termen tolkningskultur frem for diskurskultur, fordi diskurskultur giver associationer i retning af en for rationalistisk forståelse af dette lag i den politiske kultur. Skabelse og udlægning af politiske symboler - den symbolske side af politiske handlinger - er også et centralt element i tilvejebringelsen af mening og betydning. Det drejer sig ikke alene om argumenter.

Tolkningskulturen vil ifølge Rohe i moderne samfund tendere til at løsrive sig fra hverdagslivsverdenen, fordi tolkningskulturen forvaltes af folk, der pga. professionaliseringen kun delvis har del i den socialkultur, som de bidrager til at forsyne med fortolkningsstilbud. Omvendt udgøres socialkulturen ikke kun af nedsunken tolkningskultur. Socialkulturen er også et produkt af overleverede traditioner, folks og politiske aktørers bearbejdning af egne erfaringer og udefra kommende tolkningsstilbud.

Hvis man kombinerer de to lag af politisk kultur, som her er afdækket med udgangspunkt i livsverdenbegrebet og Karl Rohes overvejelser, med en gængs sontring i politisk kultur teori (og politisk teori iøvrigt), får man følgende opdeling af den politiske kultur i: Befolkningens erfaringsnære politiske kultur, elitens erfaringsnære politiske kultur, borgerlig offentlighed og professionelles offentlighed (se figur 1). Denne opdeling skal uddybes i det følgende.

Figur 1. Differentiering af politisk kultur

	Elite	Masse
Politisk tolkningskultur	elitens offentlighed	"borgerlig offentlighed"
Politisk socialkultur	elitens erfaringsnære politiske kultur	befolkningens erfaringsnære politiske kultur

Politisk kulturs ophav

Med denne opdeling af politisk kultur er angivet, at betydning, mening, kultur og politisk kultur tilvejebringes gennem erfaringer i hverdagslivsverdenen (hverdagens gøremål, sociale relationer, rutiner, forskydninger og brud) og på den klangbund gennem rationel debat.

Socialisering har altid været et centralt begreb i studiet af politisk kultur. Livsverdenapproachen fremhæver, med vægt på Schütz' definition, en særlig form for kumulativ socialisering, hvilket vil sige, (1) at læring må opfattes som livslang læring og (2) tidligere erfaringer - dvs. alle de erfaringer, den enkelte har gjort hidtil (og ikke at forveksle med for eksempel socialisering i den tidlige barndom alene) - opfattes som en slags filter for senere læreprocesser og erfaringer. De typifikationer, som livsverdenen allerede består af, bruges som tydningsudkast for fremtidige hændelser og begivenheder og medformer erfaringen med og udlægningen af disse. Tidligere erfaringer betinger og former senere erfaringer, og tidligere erfaringer er derfor sværere at gøre om.

Generelle problemstillinger, forventninger og teser

Det første sæt af forventninger vedrører indhold og form af den politiske kultur. Forskellige erfaringsverdener forventes at generere forskellige politiske sprog (semantiske områder) og politiske kulturer. Man kan kalde det en tese om etnocentrisme. Vedrørende befolkningens erfaringsnære politiske kultur er antagelsen, at livsverdenviden er fordelt efter sociale og kulturelle mønstre, og at det er muligt at beskrive nogle livsformer, som på karakteristiske måder fortolker verden - herunder den politiske verden. Der findes allerede forskellige ansatser til sådanne livsformteorier: Mest relevante er Wildavskys *Cultural Theory*, Bourdieus teori om habitus og Højrup's strukturelle livsformanalyser (se artiklerne nedenfor). Fælles for disse er, at de direkte tematiserer forskellige livsformers betydningsstrukturer og afdækker og beskriver forskellige politiske forestillinger og mål i forskellige livsformer. Man kan måske sige, at det netop er et problem, at der findes tre, da de er ret forskellige med hensyn til forudsætninger, sigte og forklaringer, men samtidig alle er ret ambitiøse og hævder en omfattende gyldighed.

Vedrørende elitens erfaringsnære politiske kultur er antagelsen, at selv om medlemmer af den politiske elite ofte er offentlige personer og ofte også tager del i den offentlige debat (og dermed bliver en del af en tolkningskultur), har medlemmerne af den politiske elite også en ikke-offentlig, subjektiv erfaringsverden, som bidrager til elitepersonens politiske kultur og politiske stil. Man kan med udgangspunkt heri identificere forskellige typer af for eksempel politikere.

Den borgerlige offentlighed vedrører den offentlige debats indhold og struktur. Hvilke fundamentale opfattelser af og underliggende antagelser om det politiske systems natur, forskellige politiske aktører og politik kan aflæses i den offentlige debat? Hvilke regler og instruktioner vedrørende politisk adfærd, politiske myter, nøglesymboler, basale metaforer og nøglescenarier kan identificeres? Hvem forbruger, og hvem producerer hvilke fortolkningstilbud? Og hvilken form har den offentlige debat?

Den professionelle offentlighed vedrører spørgsmålet om og i hvilket omfang, den borgerlige offentlighed har spaltet sig op, så den politiske elite kan siges at have en egen intern offentlighed løsrevet fra den brede offentlighed. Og i bekræftende fald, hvad er indholdet af denne?

Det andet sæt af problemstillinger vedrører forholdet imellem de forskellige sfærer. En tese er, at der er en betydelig forskel på indholdet i (1) befolkningens erfaringsnære politiske kultur, (2) den borgerlige offentlighed, (3) elitens erfaringsnære politiske kultur og (4) de professionelles offentlighed (tese om kløfter).

Hvordan er samspillet og spændingen imellem folkelige livsformer og tolkningskulturen? I hvor høj grad penetrerer de to kulturer hinanden? Opfattes tolkningskulturen (den offentlige debat) af forskellige livsformer gennem stærkt etnocentriske briller? Eller gennemlyser tolkningskulturen livsformerne? Har tolkningskulturen gennem eksperter og eliter revet sig løs fra livsformerens erfaringsverden, dvs. hvem producerer betydning?

Livsverdenapproachen og eksisterende politisk kulturforskning

Politisk kultur defineret med udgangspunkt i livsverdenbegrebet - og differentieret som vist ovenfor - kaster et kritisk lys over nogle af de eksisterende approacher i politisk kulturforskning, men er samtidig forenelige med visse andre og er dermed også udtryk for en vis kontinuitet i forhold til anden politisk kulturforskning. Desuden giver livsverden-approachen visse metodologiske retningslinjer.

Livsverdenapproachen lægger op til livsverdenanalyser af forskellige grupper af politiske aktører for at afdække deres erfaringsnære politiske kultur. Fordi erfaringer er tilvejebragt gennem situationer, der alle er tidsligt, rumligt og socialt struktureret, er et væsentligt element i forskningsstrategien at få respondenten til så konkret som muligt at fortælle om, hvordan han/hun strukturerer tiden i dagligdagen, hvor vedkommende færdes, og hvem han/hun omgås, samt at fortælle om episoder og begivenheder som er karakteriseret ved, at de betyder noget. På den baggrund kan erfaringsverden og typifikatio-

ner afdækkes. Det forhold, at vi lever i situationer, gør det naturligt for os at formidle vores erfaringer ved hjælp af fortællinger. En fortælling er netop karakteriseret ved, at den rummer beskrivelser af tid, sted, personer, handlinger, et plot, og dermed en pointe og en erfaring. En fortælling angår en person-i-en-situation. Så narrative analyser er vigtige i livsverdenstudier. Det er klart, at der her er indbygget en kritik af behavioralismen, hvis erkendelsesteori ikke kan håndtere kategorierne "mening" og "betydning". Og der er en kritik af survey-data, hvis punktvis nedslag i folks livsverden ikke kan indfange disse fænomener.

Livsformanalyser, som godt kan opfattes som en teoretisk udvikling af livsverdenanalyser, er i god overensstemmelse med livsverdenapproachen. Men livsverdenanalyser kan også have en mere eksplorativ karakter, hvor man i stedet for at binde sig til livsformanalysernes ret vidtgående antagelser nøjes med at afdækker praksiser med tilhørende selvforståelser, altså fænomenologiske beskrivelser og teoridannelser på et mindre ambitiøst niveau.

Livsverdenapproachen er også en påmindelse til livsformanalyser om, at der - på trods af eksistensen af etnocentriske livsformer i de enkelte samfund - er tale om sameksistens og om, at man alligevel taler sammen.

Livsverdenapproachen lægger også op til semiotiske analyser af den offentlige debat. Dittmers (1977) tilgang til studiet af politisk kultur ligger her lige for. Dittmer analyserer de politiske symbolers særlige metasprog i den politiske kommunikation ud fra tre perspektiver: Et pragmatisk perspektiv, der fokuserer på relationen imellem massen og eliten, som den er medieret gennem eliten manipulation med og massens reception og forbrug af symboler; et semantisk perspektiv, som identificerer politiske nøglesymboler og nøglescenerier og giver en nærmere analyse af betydningslagene i symbolerne; samt et syntaktisk perspektiv, der analyserer den indre struktur i et symbolsystem.

Livsverdenapproachen er en påmindelse til semiotiske analyser om ikke at glemme folks hverdagserfaringer som den klangbund, hvorpå symboler virker.

Definition af politisk kultur

I diskussionen af definitionen af politisk kultur er det i reglen kulturdelen af begrebsparret, der diskuteres mest indgående. Der er efterhånden enighed om, at man ikke teoretisk kan afgrænse de politisk relevante dele af kultur fra resten af kulturen. Næsten alle elementer i en kultur kan vise sig at være relevante under konkrete omstændigheder. Afgrænsningen af det politiske må foretages pragmatisk fra studie til studie.

Begreber kan som bekendt defineres på mange måder. Men de kan også defineres på principielt forskellige måder. Et begreb er ikke fastlagt, før man har angivet både en helhedsforståelse, en intentionel definition, en ekstensionel definition samt angiver, hvordan begrebet operationaliseres. Jeg foreslår på baggrund af litteraturen om både politisk kultur og livsverdenapproachen, som den er blevet skitseret ovenfor, at man definerer politisk kultur på følgende fire måder:

1. Helhedsforståelsen (som diskuteret ovenfor: en angivelse af et filosofisk, teoretisk og videnskabsteoretisk perspektiv eller paradigme): Politisk kultur er et udsnit af livsverdenen.
2. En intentionel definition, der angiver kriterier for, hvad der falder ind under politisk kultur. Her omskriver jeg Verbas definition af politisk kultur dels for at læse den ind i en hermeneutisk/fænomenologisk tradition og for at understrege, at opfattelser, symboler og værdier (politisk kultur) refererer til konkrete praksiser snarere end til abstrakte værdier: Et samfunds politiske kultur består af et system af typifikationer (person-, handlings-, situations- og institutionstyper), forbilleder og fortolkninger, som definerer situationen, i hvilken politiske handlinger finder sted.
3. En ekstensionel definition, der angiver, hvilke ting i verden definitionen omfatter: Politisk kultur består af fundamentale opfattelser af, underliggende antagelser om det politiske systems natur og de andre politiske aktører; regler, recepter, instruktioner, politiske myter, nøglesymboler, basale metaforer, nøglescenarier og klichéer.
4. Centrale elementer i en operationalisering af politisk kultur er: 1) Opfattelser af, holdninger og forventninger til sig selv, medmennesker, politikere, politiske modstandere, det politiske system, politiske beslutninger (nutid), 2) forventninger til fremtiden og 3) udlægninger af egne erfaringer og politiske/historiske begivenheder (fortiden), sådan som denne situationsbestemmelse kommer til udtryk i udsagn, beskrivelser og handlinger.

Sammenfattende

Den forskning, der i statskundskabstraditionen går under navnet politisk kultur - Civic Culture traditionen - kan ikke fastholde mening og betydning som de centrale elementer i kulturbegrebet. Problemet er ikke traditionens teoretiske definition af politisk kultur, men operationaliseringen og metoden baseret på survey-data. Survey-data er en context-stripping-procedure (Mishler, 1986). For at survey-data skal fungere, må man gå ud fra, at forskeren og respondenterne strukturerer og sorterer erfaringer på samme måde. Men hvor vidt ting betyder det samme er netop emnet for kulturstudier. Problemet med survey-data er, at de er udtryk for forskerens måde at strukturere på. Derved mister man den vigtigste information om respondenterne: Hvordan de selv strukturerer deres erfaringer og dermed, hvad ting betyder og intensiteten i holdningerne. Kvalitative metoder må nødvendigvis have en central plads i kulturstudier.

Politisk kultur er et centralt studiefelt, fordi de fænomener, som andre grundbegreber i statskundskaben fokuserer på, alle har en kulturel bias: ideologi, magt, interesse, politiske præferencer, rationalitet, legitimitet, udvikling osv.

Et politisk kulturbegreb, der lægger vægten på betydningsstrukturer, sætter ligeledes fokus på forskeren. Hvilken kultur står forskeren i? Hvilken adgang har han til andre kulturer? I kraft af hvad kan han fortolke andre kulturer? Hermed hvirvles en række videnskabsteoretiske grundlagsproblemer op.

Ambitionen her har været at kombinere livsverdenteori og politisk kulturteori til en særlig approach til studiet af politisk kultur, der kan rumme betydning og mening som de centrale elementer i en kulturteori. Approachen definerer således politisk kultur, differentierer begrebet, udpeger den politiske kulturens ophav, formulerer visse generelle problemstillinger, forventninger og teser og er udtryk for både kontinuitet og brud i forhold til anden politisk kulturteori. Livsverdenapproachen fastholder erfaringen som et afgørende udgangspunkt for analysen af politisk kultur. Det er ikke mindst gennem egne erfaringer, at verden struktureres, fortolkes og tilskrives mening.

Noter

1. I definitioner af politisk kultur indgår i reglen begreber og billeder som grundlæggende, basale, primære, bagvedliggende, underliggende, "grammatikken", "programmet", "partitureret", paradigmet, jævnfør også det følgende lille udvalg af definitioner af politisk kultur (fremhævelserne i definitionerne nedenfor er mine). For en mere udførlig diskussion af forskellige definitioner se Jensen, Torben K. (1989).

Verba definerer et samfunds politisk kultur som: "et system af empiriske opfattelser, ekspressive symboler og værdier, som definerer situationer i hvilken politisk handling finder sted (Verba, 1965: 513).

Lucian Pyes definition på politisk kultur lyder: "Politisk kultur er det sæt af standpunkter, overbevisninger, følelser og indstillinger, der giver orden og mening til en politisk proces og som tilvejebringer de underliggende antagelser og regler, der styrer adfærden i det politiske system. Det omfatter både de politiske idealer og de faktisk gældende normer. Politisk kultur er dermed i aggregeret form manifestationen af politikens psykologiske og subjektive dimensioner. En politisk kultur er produktet af det politiske systems kollektive historie og medlemmerne af dette systems livshistorie, og er derfor funderet ligeligt i offentlige begivenheder og i private erfaringer" (Pye, 1968: 218).

Lowell Dittmer definerer politisk kultur som "et semiologisk system" (Dittmer, 1977: 566). Han anlægger et pragmatisk, semantisk og syntaktisk perspektiv på politisk kommunikation. Centralt bliver analysen af nøglesymboler, basale metaforer og nøglescenarier (Dittmer, 1977: 577).

Karl Rohe definerer politisk kultur som: "Grundlæggende forestillinger om verden og politik og dertil knyttede virksomme normer som samtidig lader sig begribe som det med en specifik betydning fyldte design for et kollektivs politiske liv". (Rohe, 1987: 39)

Wildavsky definerer politisk kultur i relation til et begrænset antal livsformer: levedygtige kombinationer af sociale relationer (mønstre for interpersonelle relationer) og kulturelle bias (delte værdier og forestillinger) (Wildavsky m.fl., 1990: 1).

Litteratur

- Almond, Gabriel A. og Sidney Verba (1963). *The Civic Culture*, Princeton University Press.
- Almond, Gabriel A. (1980). "The intellectual History of the Civic Culture Concept", pp. 1-36 i Almond, Gabriel A. og Sidney Verba, *The Civic Culture Revisited*, Boston og Toronto: Little Brown & Co.
- Almond, Gabriel A. (1987). "Politische Kultur-Forschung - Rückblick und Ausblick", i Berg-Schlosser, Dirk og Jakob Schissler, *Politische Kultur in Deutschland - Bilanz und Perspektiven der Forschung. Politische Vierteljahresschrift/Sonderheft 18*, Schissler Jakob.
- Dittmer, Lowell (1977). "Political Culture and political Symbolism: Toward a Theoretical Synthesis", *World Politics*, XXIX, pp. 552-583.
- Eckstein, Harry (1988). "A Culturalist Theory of Political Change", *American Political Science Review*, vol. 82, no. 3, pp. 789-804.
- Jensen, Torben K. (1989). *Politisk kultur og livsverden - en kritisk fremstilling og analyse af politisk kulturforsknings teori, videnskabsteori og metode*, Århus: Institut for Statskundskab.

Ambitionen her har været at kombinere livsverdenteori og politisk kulturteori til en særlig approach til studiet af politisk kultur, der kan rumme betydning og mening som de centrale elementer i en kulturteori. Approachen definerer således politisk kultur, differentierer begrebet, udpeger den politiske kulturs ophav, formulerer visse generelle problemstillinger, forventninger og teser og er udtryk for både kontinuitet og brud i forhold til anden politisk kulturteori. Livsverdenapproachen fastholder erfaringen som et afgørende udgangspunkt for analysen af politisk kultur. Det er ikke mindst gennem egne erfaringer, at verden struktureres, fortolkes og tilskrives mening.

Noter

1. I definitioner af politisk kultur indgår i reglen begreber og billeder som grundlæggende, basale, primære, bagvedliggende, underliggende, "grammatikken", "programmet", "partitureret", paradigmet, jævnfør også det følgende lille udvalg af definitioner af politisk kultur (fremhævelserne i definitionerne nedenfor er mine). For en mere udførlig diskussion af forskellige definitioner se Jensen, Torben K. (1989).

Verba definerer et samfunds politisk kultur som: "et system af empiriske opfattelser, ekspressive symboler og værdier, som definerer situationer i hvilken politisk handling finder sted (Verba, 1965: 513).

Lucian Pyes definition på politisk kultur lyder: "Politisk kultur er det sæt af standpunkter, overbevisninger, følelser og indstillinger, der giver orden og mening til en politisk proces og som tilvejebringer de underliggende antagelser og regler, der styrer adfærden i det politiske system. Det omfatter både de politiske idealer og de faktisk gældende normer. Politisk kultur er dermed i aggregeret form manifestationen af politikens psykologiske og subjektive dimensioner. En politisk kultur er produktet af det politiske systems kollektive historie og medlemmerne af dette systems livshistorie, og er derfor funderet ligeligt i offentlige begivenheder og i private erfaringer" (Pye, 1968: 218).

Lowell Dittmer definerer politisk kultur som "et semiologisk system" (Dittmer, 1977: 566). Han anlægger et pragmatisk, semantisk og syntaktisk perspektiv på politisk kommunikation. Centralt bliver analysen af nøglesymboler, basale metaforer og nøglescenarier (Dittmer, 1977: 577).

Karl Rohe definerer politisk kultur som: "Grundlæggende forestillinger om verden og politik og dertil knyttede virksomme normer som samtidig lader sig begribe som det med en specifik betydning fyldte design for et kollektivs politiske liv". (Rohe, 1987: 39)

Wildavsky definerer politisk kultur i relation til et begrænset antal livsformer: levedygtige kombinationer af sociale relationer (mønstre for interpersonelle relationer) og kulturelle bias (delte værdier og forestillinger) (Wildavsky m.fl., 1990: 1).

Litteratur

- Almond, Gabriel A. og Sidney Verba (1963). *The Civic Culture*, Princeton University Press.
- Almond, Gabriel A. (1980). "The intellectual History of the Civic Culture Concept", pp. 1-36 i Almond, Gabriel A. og Sidney Verba, *The Civic Culture Revisited*, Boston og Toronto: Little Brown & Co.
- Almond, Gabriel A. (1987). "Politische Kultur-Forschung - Rückblick und Ausblick", i Berg-Schlosser, Dirk og Jakob Schissler, *Politische Kultur in Deutschland - Bilanz und Perspektiven der Forschung. Politische Vierteljahresschrift/Sonderheft 18*, Schissler Jakob.
- Dittmer, Lowell (1977). "Political Culture and political Symbolism: Toward a Theoretical Synthesis", *World Politics*, XXIX, pp. 552-583.
- Eckstein, Harry (1988). "A Culturalist Theory of Political Change", *American Political Science Review*, vol. 82, no. 3, pp. 789-804.
- Jensen, Torben K. (1989). *Politisk kultur og livsverden - en kritisk fremstilling og analyse af politisk kulturforsknings teori, videnskabsteori og metode*, Århus: Institut for Statskundskab.

- Mishler, Elliot G. (1986). *Research Interviewing, Context and Narrative*, Cambridge: Harvard University Press.
- Pye, Lucian W. og Sidney Verba (1965). *Political Culture and Political Development*, Princeton University Press.
- Pye, Lucian W. (1968). "Political Culture", pp. 218-225 i Stills, David, *International Encyclopedia of the Social Sciences*, vol. 12, New York: Macmillan.
- Rohe, Carl (1987). "Politische Kultur und der kulturelle Aspekt von politischer Wirklichkeit-Konzeptionelle und typologische Überlegungen zu Gegenstand und Fragestellung", pp. 39-48 i Berg-Schlosser, Dirk og Jakob Schissler, *Politische Kultur in Deutschland - Bilanz und Perspektiven der Forschung. Politische Vierteljahresschrift/Sonderheft 18*, Schissler Jakob.
- Taylor, Charles (1983). "Political Theory and Practice", pp. 61-86 i Christopher Lloyd, *Social Theory and Political Practice*, Oxford: Clarendon Press
- Verba, Sidney (1965). "Comparative Political Culture", i Pye, Lucian W. and Sidney Verba, *Political Culture and Political Development*, Princeton University Press.
- Wildavsky, Aaron (1987). "Choosing Preferences By Constructing Institutions. A Cultural Theory of Preference Formation", *American Political Science Review*, vol. 81, no. 1.
- Wildavsky, Aaron, Michael Thompson og Richard Ellis (1990). *Cultural Theory*, San Francisco og Oxford: Westview Press.